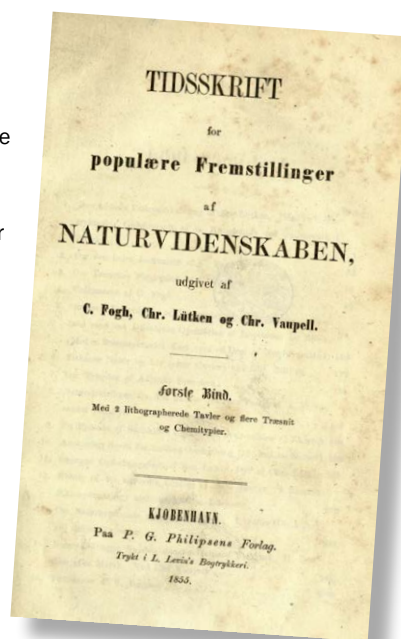

HIP HURRA FOR VIDENSKABSFORMIDLING

Gennem de seneste 25 år har videnskabsformidling udviklet sig til et stort og levedygtigt felt. Der vil nok altid være et element af idealisme i videnskabsformidlingen, men området er for vigtigt til, at vi helt kan forlade os på det, mener forskeren og formidleren Kristian Hvidtfelt Nielsen.

For 25 år siden var jeg lige begyndt på ph.d.-studiet i videnskabs- og teknologihistorie. Udover forskningen havde jeg også stor interesse for videnskabsformidling. Allerhelst ville jeg nok have været videnskabsjournalist eller -skribent, og efter nogle artikler i et par aviser var jeg blevet optaget i foreningen Danske Videnskabsjournalister. Da jeg opdagede, at der var kommet et nyt magasin, *Aktuel Naturvidenskab*, som tog videnskabsformidlingen seriøst og engagerede forskerne i at formidle deres egen forskning, blev min interesse styrket. Og den passion for videnskabsformidling – både som håndværk og som genstandsfelt – har jeg haft med mig lige siden i min akademiske karriere.

For mig er formidlingen blevet en vigtig del af det at være forsker. Når jeg kigger tilbage, kan jeg se, at min tidlige interesse for formidling var del af en større udvikling. Videnskabsformidling har heldigvis udviklet sig til et stort og levedygtigt felt. Der er bred anerkendelse af, at videnskabsformidling ikke bare bidrager til almen folkeoplysning, men

Forsiden af det første nummer af det første danske populærvidenskabelige blad *Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskab* – med både "lithographeerde tavler, Træsnit og Chemietyper"!

også er med til at styrke samspillet mellem forskning og omverden og kvalificere den offentlige debat. Flere forskere tager aktivt del i de mange formidlingstiltag, der bliver lavet, eller formidler på eget initiativ deres forskning på sociale medier eller andre platforme. Spørgsmålet er, om vi kan eller skal gøre mere for videnskabsformidlingen?

Interesse for videnskab

I slutningen af 1990'erne var videnskabsformidling i vækst med særligt fokus på formidling af naturvidenskab. Der var en udbredt og stigende interesse for naturvidenskab og teknologi i befolkningen, og der var en række nye aktiviteter som Dansk Naturvidenskabsfestival i 1998, arrangeret af organisationen Dansk Naturvidenskabsformidling og primært rettet mod børn og unge. Samtidigt var internettet ved at blive en foretrukken platform for mange, der søgte information om naturvidenskabelige emner.

Internationalt var der også interesse for videnskabsformidling. Netværket Public Communication of Science and Technology (PCST) blev etableret i 1989 med det formål at fremme videnskabsformidling over hele verden. PCST er stadig et aktivt netværk, som fra starten af har haft fokus på kulturelle og socioøkonomiske forskelle indenfor videnskabsformidling – og stadig har det. I 2020 stod forskere med tilknytning til PCST bag open-access udgivelsen *Communicating Science: A Global Perspective*, der beskriver videnskabsformidlingens historie i 39 lande verden over. Jeg

Forfatter
Kristian Hvidtfelt Nielsen er lektor og leder af Center for Videnskabsstudier ved Aarhus Universitet.

Hans forskningsinteresser er indenfor videnskabshistorie og videnskabskommunikation. Han er aktuelt involveret i forskningsprojekter, der fokuserer på tillid og mistillid til videnskabelig ekspertise, åben og ansvarlig forskning samt videnskabshistorie, videnskabskulturer og videnskabskommunikation.
khn@css.au.dk

Foredragserien Offentlige Foredrag i Naturvidenskab er et prominent eksempel på videnskabsformidling. De enkelte foredrag kan trække op til 10.000 tilhørere, fordi de livestreames til hundredvis af lokationer over hele landet. Foto: Maiken Holme Pedersen

bidrog sammen med to kolleger fra henholdsvis Norge og Sverige til kapitlet om videnskabsformidling i de tre skandinaviske lande.

Idealistisk formidling

I Danmark går traditionen for populærvidenskabelige blade eller magasiner helt tilbage til midten af 1800-tallet med *Tidsskrift for Populære Fremstillinger af Naturvidenskaben* fra 1854 som det første.

Videnskabshistorikeren Hans Henrik Hjermitsev har skrevet en læseværdig artikel om de første populærvidenskabelige blade i *Aktuel Naturvidenskab* nr. 4/2004. Han konkluderer, at "den idealistiske oplysningstrang sjældent harmonerede med de økonomiske vilkår". Det populære magasin *Frem* omkring århundredeskiftet var en undtagelse, ligesom *Illustreret Videnskab* er det i dag. Det er altså meget sjældent, at videnskabsformidling kan løbe rundt på et rent kommercielt grundlag, så der var dengang som nu behov for ekstra støtte.

Den idealistiske oplysningstrang, som Hjermitsev skriver om, byg-

ger på en stærk tiltro til naturvidenskab som et offentligt gode. Formidlingen af naturvidenskab tjente til oplysning og nytænkning i befolkningen. I praksis henvendte de fleste blade sig til den mere velstillede og veluddannede del af befolkningen. Dog havde *Frem* med sit mere kulørte præg en bredere målgruppe, ligesom *Frem* også udgav hæfter, der kunne samles til bøger – de første af slagsen i mange arbejderhjem.

I dag er den populærvidenskabelige formidling i høj grad rykket online, hvor for eksempel Videnskab.dk er gratis tilgængelig på grund af en finanslovsbevilling og støtte fra forskellige fonde. Den idealistiske oplysningstrang har også hængt ved, men den er suppleret af et stærkere engagement fra det offentlige og fra private aktører. Samtidigt er der kommet et stærkere institutionelt pres på forskningsinstitutioner og forskere om at formidle.

Forsk og kommuniker

Få år efter, at det første nummer af *Aktuel Naturvidenskab* udkom, kom der fornyet politisk fokus på videnskabsformidling. I oktober

2002 indgik den daværende VK-regering en aftale om en ny universitetslov med Socialdemokratiet og Kristeligt Folkeparti. Aftalen sikrede, at videnskabsformidling blev indskrevet som del af universiteternes ansvarsområde udover forskning og undervisning. Det er den såkaldte tredje mission for universiteterne, der udover formidling også dækker over samarbejde med det omgivende samfund, herunder innovation og myndighedsbetjening.

I forbindelse med vedtagelsen af den nye universitetslov i 2003 nedsatte videnskabsminister Helge Sander en tænketank for forståelse for forskning. Tænketankens arbejde resulterede i en rapport med titlen *Forsk og Fortæl*. I rapporten blev det konstateret, at der allerede fandtes store mængder af videnskabsformidling. Den havde derfor fokus på almen forskningskommunikation rettet mod forskellige grupper i den brede offentlighed.

Der blev nævnt en række eksempler på forskningskommunikation til fremme af »... en åben demokratisk dialog om forskningen, om

forskningens resultater og processer, dens fordele og muligheder, dens konsekvenser, dilemmaer og risici.« Eksemplerne omfattede kommunikation mellem forskere og journalister, dialogmetoder til at prioritere forskningsindsatser og andre aktiviteter med mulighed for dialog og anden interaktion.

Flere af tænketankens anbefalinger er siden blevet ført ud i livet. Det gælder Videnskab.dk med kombineret journalistisk og forskerdrivet formidling og den årlige forskningsfestival Forskningens Døgn, der henvender sig til alle. Der har også været en inddragende dialogproces omkring FORSK2025-kataloget, hvor mange interessenter fra erhvervsliv, organisationer, forskningsinstitutioner og andre har været med til at formulere et grundlag for fremtidige investeringer i forskningen.

Midler til formidling

Tænketankens mest ambitiøse anbefalinger er dog endnu ikke realiseret. Det gælder blandt andet anbefalingen om at oprette et dansk center for forskningskommunikation efter hollandsk forbillede, og anbefalingen om at afsætte midler til forskningskommunikation. Helt op til 2 % af alle forskningsbevillinger bør afsættes til almen forskningskommunikation, lød anbefalingen. En undersøgelse fra 2004 foretaget af undertegnede i samarbejde med *Aktuel Naturvidenskab* med deltagelse af 1.015 forskere ved danske universiteter viste, at et flertal af forskerne faktisk støttede op om denne 2 %-anbefaling – og at de er interesseret i at formidle deres forskning selv eller i samarbejde med kommunikationsfolk.

I fraværet af en stor offentlig satsning er private fonde begyndt at investere i forskningskommunikation. Novo Nordisk Fonden har gennem en årrække haft to årlige uddelinger. Den ene går til naturvidenskabelig uddannelse og formidling, og den anden til nytænkende kommunikation og debat om naturvidenskab og teknologi. Carlsbergfondet

lancerede sidste år to virkemidler til forskningsformidling: Carlsberg Mindelegat for forskere, der selv vil formidle deres forskning, og en pulje målrettet professionelle formidlere.

Både Novo Nordisk og Carlsberg ønsker at fremme den offentlige interesse for videnskab og forståelse for videnskabens betydning i samfundet. Ved annoncering af de to nye formidlingspuljer sagde Lasse Horne Kjældgaard, direktør i Carlsbergfondet, at forskning og videnskab fylder forbavsende lidt i mediebilledet, og at universiteterne sjældent prioriterer tid til formidling, selvom det har været indskrevet i universitetsloven siden 2003.

»Måretningen af Carlsberg Mindelegat til forskeres formidling af egen forskning kan forhåbentlig blive et ekstra incitament til, at forskere kan styrke deres formidlingskompetencer«, uddybede han. Forskere kan søge op til 200.000 kr. til egen formidling, mens professionelle formidlere kan søge op til 3 millioner kr. til formidling af naturvidenskabelige, samfundsvidenskabelige og humanistiske emner med bred samfundsmæssig appel.

Et potentielt problem med de mange gode tiltag er, at der ofte ikke bliver givet penge til evaluering eller følgeforskning. Det var endnu en af tænketankens mange gode anbefalinger. Det hollandske center for forskningskommunikation, som tænketanken anbefalede som dansk forbillede til disse ting, var et midlertidigt projekt. Sidste år bevilgede den hollandske regering 70 millioner kr. til et permanent center. Formålet var netop at styrke landets forskningskommunikation gennem videndeling og erfaringsopsamling.

Kommunikerende forskning

Al videnskab bygger på kommunikation. Derfor er det ikke overraskende, at der kan være en gensidigt frugtbar sammenhæng mellem forskning og formidling, hvor det at

blive bedre til formidling kan være med til at gøre én til bedre forsker. Ofte bliver det fremstillet som et nulsumsspil, hvor tid og ressourcer afsat til formidling går fra forskningen – og omvendt. Det er dog ikke tilfældet, for forskere, der formidler meget, er også de mest forskningsaktive. Forskning og formidling hænger sammen.

Dog er der en skævvridning af forskningsformidlingen, hvert fald hvad angår forskere i medierne. Her er der tendens til, at det primært er forskere fra humaniora og samfundsvidenskab, der bliver brugt, og de optræder oftest som kommentatorer og altså ikke som formidlere af deres egen forskning. Mediernes dynamik betyder også, at det er kendte og erfarne forskere, der først bliver ringet til, typisk midaldrende mænd. Resultatet er en ensartet form for ekspertise og et unuanceret billede af, hvordan forskningens verden i virkeligheden ser ud.

Det giver ikke mening og er næppe et realistisk mål, at alle forskere skal formidle deres forskning. Men der er plads til flere. Mine egne erfaringer med at formidle er, at det er sjovt og lærerigt. Det er sjovt, fordi man kommer i dialog med folk fra forskellige baggrunde, og det er lærerigt, fordi man øver sig i at fatte sig i korthed og bruge et hverdagsprog til at formulere sin viden. Formidling er ofte en erkendelsesproces, som godt kan ligestilles med videnskab.

Selvom videnskabsformidling nu er blevet en integreret del af hele forskningens "økosystem", er der stadig behov for støtte og plads til forbedringer. Jeg kunne godt ønske mig en mere organiseret og systematisk tilgang til formidling a la det hollandske center. Derudover vil det fortsat være vigtigt at arbejde for en bred repræsentation af forskere i forskellige medier. Der vil nok altid være et element af idealisme i videnskabsformidlingen, men området er alt for vigtigt til, at vi helt kan forlade os på det. ■